

**Hız. Peygamber'in Bölüşülemeyen Mirası: Fedek
-Sorunun Kökenleri Üzerine-**

The Prophet's Undivisional Inheritance: Fadak
-on the Origins of the Problem-

Şaban Öz

Prof. Dr., KSÜ İlahiyat Fakültesi, Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Prof. Dr., KSU Faculty of Theology, Department of Sirah al-Nabawiyah and Islamic History
Kahramanmaraş / Turkey
sabanoz@hotmail.com
orcid.org/0000-0003-3598-847X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article
Geliş Tarihi: 9 Eylül 2021 / **Date Received:** 9 September 2021
Kabul Tarihi: 29 Kasım 2021 / **Date Accepted:** 29 November 2021
Yayın Tarihi: 1 Ocak 2022 / **Date Published:** 1 January 2022
Yayın Sezonu: Ocak 2022 / **Pub Date Season:** January 2022

Atıf: Öz, Şaban. "Hz. Peygamber'in Bölüşülemeyen Mirası: Fedek -Sorunun Kökenleri Üzerine-".
Akademik Siyer Dergisi 5 (Ocak 2022), 2-12.

Citation: Öz, Şaban. "The Prophet's Undivisional Inheritance: Fadak -on the Origins of the
Problem-". *Journal of Academic Sirah* 5 (January 2022), 2-12.
<https://doi.org/10.47169/samer.997603>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Copyright © Published by KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
KSU Sirah Researches Application and Research Center
Kahramanmaraş 46100 Turkey

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Şîa ve Ehl-i Sünnet arasında tartışılan konular arasında yer alan Fedek mirası meselesi hakkında birçok araştırma yapılmış; özellikle Şîi teorisyenler tarafından Hz. Ebû Bekr özelinde ciddi suçlamalar yöneltilmiştir. Haliyle bizim burada sorunu çözüme kavuşturmak veya sonlandırmak gibi ne bir niyetimiz ne de böyle bir amacımız vardır. Bununla beraber sorunun hemen Hz. Peygamber sonrasında gündeme gelmiş olmasına binaen ilk iki halife dönemindeki durumuna temas etmek istiyoruz. Tarihi süreçte Fedek arazisi ve siyasi uygulamalarını ele almamız hacim itibariyle mümkün değildir. Şîa, Hz. Ebû Bekr'i sadece hilafet konusunda değil Hz. Fatıma'nın Fedek'teki mirasını vermemekle itham etmekte; Hz. Fatıma'nın hakkını gasp etmekle suçlamaktadır. Mezhebî ihtilaflarda sık sık görüldüğü üzere hemen arkasından da karşılıklı suçlama ve savunma delilleri, tevilleler, izah ve şerhler gelmektedir. Kuşkusuz bunların hiçbiri karşı tarafı ikna etmek veya tezlerden vazgeçirmek için yeterli değildir. Bu çalışmada daha çok kendi müntesiplerini bir arada tutmak için yürütülen söz konusu tartışmalardan uzak kalarak sorunun kökenlerine dair ilk iki halife döneminde Fedek arazisiyle ilgili uygulamanın nasıl olduğu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Fedek, Fey, Ganimet, Miras.

Abstract

There have been many researches about the inheritance of Fadak which is among the issues discussed between Shī'a and Ahl al-Sunnah. Especially, Shiite theorists have made serious accusations about Abū Bakr. As a matter of fact, we do not have any intention or aim to resolve or end this problem. However, despite the fact that the issue was arose immediately after the Prophet, we would like to consider the situation of Fadak during the first two caliphs. It is not possible to cover the Fadak land and its political practices in the historical process. Shia accuses Abū Bakr not only of the caliphate, but of not giving Fatima's inheritance in Fedek, as well as usurping her right. As is often seen in sectarian disputes, evidences of mutual accusations and defense, explanations and commentaries are put forward immediately after this. Undoubtedly, none of these are sufficient to convince the other group or to discourage from their thesis. In this study, it will be focused on the practice regarding the Fadak land was during the first two caliphs' periods and the origins of the problem, staying away from the discussions.

Keywords: Sirah, Fadak, Shī'a, Fātima, Inheritance.

GİRİŞ

Hayber Seferi sırasında Fedek halkının Hz. Peygamber'e başvurması üzerine Hayber'le yapılan anlaşma çerçevesinde kendileriyle de anlaşma yapılır ve Fedek arazilerinden her yıl elde edilen gelirin yarısının Müslümanlara -Resulullah'a- verilmesi hükmü getirilir.¹ Bu arazi, mücadele edilmeksizin elde edildiğinden dolayı, fey² kapsamına dâhil olur.³ Hz. Peygamber, buradan gelen geliri, ailesinin ve Hâşimoğullarının geçimine, bekâr olanları evlendirmeye, fakir insanlara ve yolda kalanlara harcıyordu.⁴ Bu paydan artanı da fakir muhacirlerin arasında bölüştürüyordu.⁵

1. HZ. EBÛ BEKR DÖNEMİ

Şîa, Hz. Peygamber'in (sas) Hayber'in fethiyle payına düşen ganimet malından Fedek adlı hurmalık bölgeyi, 17/İsrâ, 26 ve 30/Rum, 38. Ayetlerine istinaden, en yakını olması nedeniyle kızı Hz. Fâtıma'ya bıraktığı iddiasındadır. Hz. Ebû Bekr ise burayı miras olarak değerlendirmiş, "*Bizim mirasımız yoktur. Bıraktığımız şeyler sadakadır*" şeklindeki hadis muvacehesinde hareket ederek hurmalıkta çalışan işçileri işten çıkarmış, ilgili araziyi Beytu'l-Mâl kayıtlarına geçirmişti. Ancak Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'yle özellikle alakalı olan bir durumun, "*En yakın husumlarını korkut*"⁶ ayetindeki emir varken bildirilmemesi hayret edilecek bir husustur. Mirasla ilgili ayetlerde de Hz. Peygamber (sas)'in ve diğer nebîlerin hasâisinde bu minvalde bir kaydın mevcut olmaması, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Zekeriyâ'nın, kendisine ve Ya'kûb nesline mirasçı olacak bir çocuk isteğinde bulunması,⁷ Hz. Süleyman'ın Hz. Dâvut'a mirasçı olduğunun bildirilmesi⁸ ve Allah'ın elçiliğinin veraset yoluyla sahip olunacak maddi bir kazanım olmaması bu şaşkınlığı artırmaktadır.⁹

Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber'den Fedek arazisini hibe olarak talep ettiği fakat bu talebinin bunu kabul edilmediğine ilişkin bazı nakiller mevcuttur.¹⁰ Hakeza, Hz. Fâtıma'nın Halife Ebû

¹ Fedek halkı ile yapılan anlaşma için Bk. Muhammed b. Ömer b. Vâkıd, *Kitâbu'l-Meğâzî*, thk., tkd. Marsden Jones (Beirut: Âlemu'l-Kütüb, 1984), 2/706-707; Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Numeyrî el-Basrî, *Kitâbu Târîhi'l-Medîneti'l-Münevver*, thk. F. Muhammed Şeltut (b.y.: y.y., ts.), 1/193.

² Fey konusunda Bk. Mustafa Fayda, "*Fey*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/511-513.

³ Bk. Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Hımyerî, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, thk., şrh. M. es-Sekkâ vd. (Kahire: Dâru İbn Kesîr, ts.), 3/353; Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, thk. Abdullah Üneys et-Tıbbâ vd. (Beirut: Müessesetü'l-Meârif, 1407/1987), 45; Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr, *ed-Dürer fi ihtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer*, tlc., thrc. Mustafa Dîb el-Buğa (Dimeşk: y.y., 1984), 242.

⁴ Bk. Abdurrezzâk, b. Hemmâm es-Sanânî, *el-Mussannef*, thk. Habîburrahmân el-A'zâmî (Beirut: el-Mektebu'l-İslâmî, ts.), 5/471-472; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 1/4, 10; Ebû İsmail Hammâd b. İshâk, *Tereketu'n-nebî (sas)*, thk. Ekrem Ziyâ Umerî (b.y.: y.y., 1404), 82; Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 44-45; Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-ümmem ve'l-mülûk (Târîhu't-Taberî)* (Kahire: y.y., 1939), 2/236; Ebû Avâne Ya'kûb b. İshâk el-Esferâinî, *Müsned*, thk. Eymen b. Ârif ed-Dimeşkî (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 1998), 4/251.

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, tkd. İhsan Abbâs (Beirut: Dâru Sâdır, ts.), 1/503.

⁶ eş-Şuara 26/214.

⁷ Bk. el-Meryem 19/5-6.

⁸ en-Neml 27/16.

⁹ Bk. Ebu'l-Hasan Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn b. Teymiyye, *Minhâcu's-sünne fi nakdi kelâmi's-şîa ve'l-kaderiyye* (Bulak: y.y., 1321), 2/157; Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kureyşî, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Mısır: y.y., 1932), 5/291; Ebû Abdilazîz Ahmed b. Abdirrahîm ed-Dehlevî, *Muhtasar et-tuhfetu'l-İsnâ aşeriyya*, Arp. çev. Muhammed b. Muhyiddîn, thk. Muhibuddîn el-Hatîb (Mısır: y.y., 1373), 270; Abdalbaki Gölpınarlı, *Sosyal Açından İslam Tarihi* (İstanbul: y.y., 1991), 283.

¹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/388; Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 44-45.

Bekr'le görüşerek bu arazileri Hz. Peygamber'in kendisine karşılıksız olarak verdiğini ve bazılarının bu duruma şahitlik yaptığını, Halife'nin ise bu şahitlerin yeterli olmayışını gerekçe göstererek Hz. Fâtıma'nın talebini reddettiğini içeren rivâyetler de mevcuttur.¹¹

İlgili rivâyetlerden, Hz. Fâtıma, Fedek arazilerinin Hz. Peygamber tarafından kendisine verildiği şeklindeki iddiadan, kendisine miras olarak intikal ettiği iddiasına geçiş yaptığı anlaşılmaktadır. Bu rivâyetlere göre; Hz. Fâtıma ile Abbâs, Halife'ye müracaat ederek Hz. Peygamber'in mirasının taksimini talep ederler. Hz. Ebû Bekr onlara, "Resulullah, 'Bize mirasçı olunmaz, bıraktıklarımız sadakadır' demişti" şeklinde cevap vererek bu tekliflerini geri çevirir. Hz. Âişe'den nakledilen rivâyette ise, "Ben Resulullah'ın yapmış olduğu bir şeyi terk etmekten korkarım, Resulullah onu, nasıl işledi ise ben de öyle yapacağım" der.¹² Ancak, Hz. Ebû Bekr'in yanıtı, Hz. Fâtıma'yı ikna etmemiştir ve o, aynı yöndeki ısrarını sürdürecektir. Başka bir rivâyette Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebû Bekr'e, "Sen ölünce, sana kim mirasçı olacak?" şeklinde bir soru yönelttiği, Halife'nin ise, "Çocuklarını" şeklindeki cevabı üzerine, "Sana çocukların varis oluyor da, ben niye babama mirasçı olamıyorum?" yanıtını verdiği nakledilmiştir.¹³ Konuya dair bir başka nakilde ise, Hz. Ebû Bekr, Hz. Peygamber'e mirasçı olmak ithamına uğramaktadır; "Fâtıma, Ebû Bekr'e gelerek sordu: "Sen ölünce sana kim mirasçı olacak?" Ebû Bekr, "Çocuğum ve ailem" cevabını verdi. Fâtıma, "Peki öyleyse biz değil de sen niye Resulullah'a mirasçı oldun?" diye sordu. Ebû Bekr, "Ey Resulullah'ın kızı, Allah'a yemin ederim ki ben babanın altınına, gümüşüne şununa bununa mirasçı olmadım" dedi. Fâtıma, "Hayber'deki payımız, Fedek'teki sadaka hissemiz?" deyince, Ebû Bekr, "Ey Allah'ın Resulü'nün kızı, ben Resulullah'ın, 'Bu, hayatımda Allah'ın bizi beslediği bir yiyecektir, öldükten sonra Müslümanlar arasındadır' diye söylediğini işittim" cevabını verdi."¹⁴ şeklindedir.

Rivâyetlerin tamamında dikkatimizi celbeden, Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebû Bekr'in kendisine delil getirdiği hadise karşılık olarak bunu kendisinin bilmediği, bu nedenle de kabul edilemeyecek bir hadis olduğuna ilişkin hiçbir itiraz getirmemesidir. Hz. Fâtıma'nın bu şekilde bir itirazı getirmemesi, Şia'nın iddia ettiği "taallukiyet" in, hiçbir öneme sahip olmadığı veya Hz. Fâtıma'nın bu hususun üzerinde durmadığını göstermektedir. Zira bazı nakillerde geçen, Hz. Fâtıma'nın bu arazide Resulullah'ın uygulamalarının aynısını devam ettirmesi için, nâzırlık görevine kocasının getirilmesini talep etmesi de, durumu kabul ettiğini ortaya koyar. Fakat yeni başvurusu da, "Ben Resulullah (sas)'in geçimini sağladıklarının geçimini sağlarım, nafakalarını verdiklerine de

¹¹ Bk. Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 43.

¹² Bu hâdise için Bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/316; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/6-10; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Ferâiz", 4; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahîh*, thk., tsh., tlk. M. Fuâd Abdalbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Cihâd" 52 (No. 1759); Ebû Dâvud Süleyman b. Eşas, *Sünen*, thk., hşy., şrh. Bedreddin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Harac", 18 (No. 2968-2969); Ahmed b. Ebi'l-Ya'kûb b. Cafer b. Vehb b. Vâdih, *Târîhu'l-Ya'kûbî* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1412/1992), 2/127; Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinân b. Dînâr en-Nesâî, *Sünen*, şrh. Suyûtî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Kasmu'l-Fey", 1; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temimî el-Büstî, *es-Sîretu'n-nebeviyye ve ahbâru'l-hulefâ*, thk. Aziz Bek (Beyrut: Müessesetu'l-Kütübî's-Sakafiyye, 1407/1987), 426; Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Beyrut: y.y., 1300), 6/297-303; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/287-289.

¹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/315-316; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, 2/127; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musâ b. ed-Dahhâk et- Tirmizî, *Sünen*, thk., şrh. Ahmed Muhammed Şakir (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Siyer", 44 (No. 1608).

¹⁴ Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 43-44.

nafakalarını veririm.” ifadeleriyle Hz. Ebû Bekr tarafından geri çevrilir.¹⁵ Halife'nin bu araziye Hz. Ali'yi nâzır olarak tayin etmemesinin nedenini, Hz. Ali ile Abbâs'ın Fedek hakkında Hz. Ebû Bekr'e başvuruda bulunmalarını konu edinen bir diğer rivâyetten çıkarmaktayız. Hz. Ali ve Hz. Abbâs, Hz. Ebû Bekr'e, “Hayber'in yarı hissesi olan on sekiz pay, Benî Kureyza'nın arazileri ve Fedek'i bize ver” derler. Halife ise, “Resulullah, ‘Biz nebîlere mirasçı olunmaz, bıraktıklarımız Müslümanlar için sadakadır” dediğini işittim” cevabını verir. Sahabeden bir grup da buna şahadet ederler. Bu kez ikisi, “Oraları bize ver, bizim elimizde olsun. Resulullah (sas) nasıl yapıyorsa, biz de öyle yapalım” derler. Hz. Ebû Bekr, “Ben ondan sonra gelen idareciyim ve buna sizden daha fazla hak sahibiyim. Onları Resulullah'ın harcadığı, kullandığı yerlerde kullanacağım” der ve onları görevlendirmeyi kabul etmez.¹⁶ Bu rivâyetten de ortaya çıktığı üzere, Hz. Ebû Bekr, buraların işletilmesi hususunu siyasi erkin bir vazifesi şeklinde değerlendiriyordu. Bundan dolayı Allah Resulü'nün otoritesini temsil eden Halife'nin sorumluluğu altında olduğunu düşündüğü bir hususta yetkinin paylaşımını kabul etmiyordu. Halife, bu arazinin gelirinden Hz. Peygamber'in ailesinin geçim ihtiyaçlarını karşılıyor, arta kalanı yolcular, fakirler ve ihtiyaç sahiplerine paylaşıyordu.¹⁷

Bir başka miras talebi ise, Allah Resulü'nün hanımlarından gelmiştir. Onlar, Hz. Osman'ı Hz. Ebû Bekr'e gönderip miras haklarını talep etmeyi düşünmüşler, ancak Hz. Âişe, “Resulullah, ‘Bize mirasçı olunmaz bıraktıklarımız sadakadır” buyurmamış mıydı?” çıkışıyla bu başvuruya mâni olmuştur.¹⁸ Bununla beraber ilgili rivâyetlerin üzerinde bazı oynamaların yapıldığını görmekteyiz. Zira Belâzurî'nin aktardığı bir rivâyete göre Hz. Peygamber'in hanımlarının Ebû Bekr'den Hz. Peygamber'in Fedek ve Hayber'deki arazilerinden kalan mirası istemişlerdir. Hz. Âişe ise buna, “Allah'tan korkmuyor musunuz? Resulullah'ın, ‘Biz miras bırakmayız, bıraktıklarımız ancak sadakadır... Öldüğümde benden sonraki idarecinindir’ dediğini duymadınız mı?”¹⁹ cevabını vermiştir. Bu anlatı, siyasi erkin uygulamasının rivâyet şekline dönüştürülmüş olmasından ibarettir.

Pek çok versiyonu bulunan değişik nakillerin ele aldığı Fedek arazisi konusu öz itibariyle burada aktardıklarımızdan ibarettir. Hz. Ali'nin bizzat görev talep etmek üzere, Halife Ebû Bekr'e başvurmuş olması, Hz. Ali'nin onun hilâfetini tanındığına delildir. Hz. Ebû Bekr'in Hz. Ali'ye bu görevi vermekten çekinmesine ise, kanaatimize göre görevlerin Hz. Ali ya da Hâşimoğullarına intikal etmesi endişesinden daha çok bu işin de tıpkı asker sevk etmek, halkın işleriyle ilgilenmek gibi hilâfet vazifelerinden biri olduğu kanaatinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu görevi vermemesinde etkili bir diğer muhtemel husus ise, Halife'nin Hâşimoğullarının oraları asıl maksadı dışında başka amaçlar için kullanma ihtimalleri ya da ayette belirtilen noktanın dışına çıkılarak şahsî mülkiyet şeklinde kullanılabileceğinden endişe duymuş olmasıdır. Abbâs'ın bu konudaki ısrarlı tutumu, Hz. Fâtıma'nın burayı kendi hakkı şeklinde değerlendirmesi gibi hususlar, Halife'nin daha

¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/289; 6/333.

¹⁶ Muhibbuddîn Ebû Cafer Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed et-Taberî, *er-Riyâdu'n-nadra fî menâkibi'l-aşera*, tsh. M. Bedruddîn (Mısır: y.y., ts.), 1/131.

¹⁷ Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-nadra*, 1/131.

¹⁸ Bk. Mâlik b. Enes, *Muvattâ*, thk. M. Fuâd Abdalbâkî (Kahire: y.y., 1951), “Kelâm”, 27; Buhârî, “Ferâiz”, 3; Müslim, “Cihâd”, 51 (No. 1758); Ebû Dâvud, “Harac”, 19 (No. 2976-2977); Abdurrezzâk, *Mussannef*, 5/471-472; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/4, 10; İbn Şebbe, *Kitâbu Târîhi'l-Medineti'l-Münevvere*, 1/196-197, 207; Ebû İsmail, *Tereketu'n-nebî (sas)*, 82; Ebû Avâne, *Müsned*, 4/251.

¹⁹ Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 42.

fazla endişelenmesine sebep olmuştur. Allah Resulü'nün miras bırakmama konusunda ise öncelikle belirtmeliyiz ki, peygamberlik yalnızca belirli bir aileye mahsus kılınmış bir ayrıcalık sebebi olmayıp peygamberlik görevinden dolayı verilmiş bazı dünyevî makam ve mallar da yalnız Resulullah'ın mensubu olduğu aile ve soya ait değildir. Yukarıda Şiâ'nın düşüncesinde yer alan ve Gölpınarlı'nın delil olarak getirdiği İsrâ suresi 26. ayetinde, “*Yakınına, düşküne, yolcuya hakkını ver, elindekileri saçıp savurma*” buyrulurken, Rum suresi 38. ayetinde ise, “*Yakınlığı olana, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver*” emriyle Hz. Peygamber'in yalnızca akrabalarını gözetmesine mani olunmuştur.

Hz. Peygamber'e mahsus olan feyin kimlere verileceği dair ise, Haşr suresi 7. ayette açıkça bildirilmiştir; “*Allah'ın fethedilen memleket halkının mallarından Peygamber'ine verdikleri, sadece içinizdeki zenginler arasında elden ele dolaşan bir gelir olmasın diye Allah, Elçisi, yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir...*” Bu ayetlerden sonra hâliyle Resulullah'ın buraları hibe şeklinde vermesinden ya da yalnızca kendi aile fertlerinin istifadesine açık bir miras malı haline getirmesinden söz etmek mümkün görünmemektedir.

Hz. Fâtıma'nın durumu kabullenememesi ya da Hz. Ebû Bekr'e kırgınlık duymasının bir başka sebebi, Hz. Ebû Bekr'in Hz. Ali'yi görevlendirmemiş olmasıdır. İmâduddîn Halil'in de ifade ettiği²⁰ gibi bu konuyu, “otorite mücadelesi” ya da “siyasal bir mücadele davası” şeklinde değerlendirebiliriz. Hz. Ebû Bekr'in siyasî sorumluk ve yetki kapsamındaki bir görevden feragat etmesi, başlangıçta halifeliğin gücüne zarar verebilirdi ki, Hz. Ebû Bekr bu kararı ile hilâfet kurumunu bir nevî muhafaza etmiş oluyordu. Ancak ikinci Halife Ömer, muhtemelen bu kurumun yerine oturması nedeniyle, aynı görevi Hz. Ali ile Hz. Abbâs'a vermiştir.

Bu noktada şu hususu da belirtmeliyiz ki, Hz. Peygamber'in, “Biz Peygamberler topluluğu miras bırakmayız, bıraktıklarımız sadakadır” ifadesi, “*Süleyman, Davut'a mirasçı oldu*”²¹ “*Bana bir çocuk ihsan buyur ki, bana da mirasçı olsun, Yakûb ailesine de mirasçı olsun*”²² ayetlerine aykırılık taşımamaktadır. Hz. Süleyman'ın Hz. Davut'a varis olması, mal mülk bakımından değil; saltanat, ilim ve nübüvveti itibariyledir. Nitekim mal mülk mirasçısı olsaydı mirasın Hz. Dâvut'un on dokuz oğlu arasında yalnız Hz. Süleyman'a tahsis edilmesinin manası olmazdı. Bunun yanında ayetin öncesine bakıldığında varisliğin kitap hakkında olduğu ortaya çıkmaktadır.²³ Aynı durum Zekeriyâ Peygamber için de geçerlidir. Zira Hz. Zekeriyâ marangoz olup ve herhangi bir dünya malına mâlik değildi. Ayette, “*...Bana ve Yakûb ailesine mirasçı olsun*” ifadesi geçmektedir. Hz. Yahyâ'nın, mal mülk itibariyle Zekeriyâ Peygamber'in varisi olması mümkün değil iken, Benî İsrâil'in tamamının mal mülk varisi olması imkânsızdır. Bu ayette yine nübüvvet ve ilim kast edilmiştir.²⁴ Nübüvvetin de miras konusu olamayacağı ortadadır. Bundan dolayı sözü geçen

²⁰ İmâduddîn Halil, *İslâm Tarihi (Bir Yöntem Araştırması)*, çev. Ubeydullah Dalar (İstanbul: İnsan Yay., 1985), 20.

²¹ en-Neml 27/16.

²² el-Meryem 5-6.

²³ Bk. Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, *Te'vilu'l-Muhtelifi'l-Hadis (Hadis Müdafaası)*, çev. M. Hayri Kırbasoğlu (İstanbul: y.y., 1979), 398-399; İbn Teymiye, *Minhâcu's-sünne*, 2/164-165; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/290; Ebu'l-Hasan Ahmed b. Hacer el-Heysemî, *es-Sevâik fi'r-reddi alâ ehli'l-bida' ve'z-zındıka* (Kahire: y.y., ts.), 24; Dehlevî, *Muhtasar*, 271.

²⁴ İbn Kuteybe, *Te'vilu'l-Muhtelifi'l-Hadis (Hadis Müdafaası)*, 395-396; İbn Teymiye, *Minhâcu's-sünne*, 2/165; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/290-291; Dehlevî, *Muhtasar*, 271.

veraseti, halef olma anlamında kabul etmek veya Allah'ın istediği kimseye tahsis ettiği bir miras olarak değerlendirmek daha isabetli olacaktır.

Hız. Fâtıma ile Hız. Ebû Bekr arasında meydana gelen dargınlık, Şiâ'ya mensup tarihçilere göre Hız. Fatıma'nın ebediyete intikaline kadar sürmüş, hatta o, cenazesine dahi Halife'nin çağrılmamasını istemiştir. Bu doğrultudaki rivâyetler zaman zaman Sünnî kaynaklarda da karşımıza çıkmaktadır. Burada bir tercihte bulunmamakla birlikte, bu durumun aksini içeren nakillerin de mevcut olduğunu ifade edelim.²⁵ Bunun yanında İbn Sa'd'da yer alan rivâyetlerde Hız. Fâtıma'nın cenaze namazını Hız. Ebû Bekr'in kıldırıldığı geçmektedir.²⁶

2. HZ. ÖMER DÖNEMİ

Fedek meselesi Hız. Ömer'in hilâfetine de uzanmıştır.²⁷ Bu meselenin tekrar gündeme gelmesinin nedeni, Hız. Ali ile Abbâs arasında hiçbir şekilde çözülemeyen Fedek mirasında önceliğin hangisinde olduğu tartışmasıdır.²⁸

Bu hususta Hız. Ömer de Hız. Ebû Bekr ile aynı düşünceye sahiptir ve "Bu iki arazi, Resulullah (sas) hakkı ve karşısına çıkan yeni hâdiseler içindi. Resulullah'tan sonra ise bunlar devlet işini elinde tutan halifenin tasarrufunda kalmıştır"²⁹ fikrini bu husustaki politikasının esası olarak konumlandırıyordu. Fakat Hız. Ömer sonraları muhtemelen Hız. Ali ile Abbâs'ın tekrar tekrar başvurmaları neticesinde, Hız. Peygamber'in "amel ettiği gibi amel etme" koşuluyla, bu arazilerden gelen geliri paylaşırma vazifesini Ali ve Abbâs'a tevdi etmişti.³⁰

Fakat ilgili rivâyetlerden anlaşıldığına göre, sorun çözümlenememişti ve sıklıkla gündemi meşgul ediyordu: "Bir defasında sahabe Hız. Ömer'in yanında otururken, Ali ve Abbâs içeri girdiler. Seslerini yükseltmişlerdi. Ömer, 'Dur Abbâs, ben senin ne dediğini biliyorum. Sen, 'Kardeşimin oğlu, malın yarısı benim' diyorsun. Buralar, Resulullah'ın elindeydi ve onun bu malda nasıl davrandığını görüyorduk. Sonra Ebû Bekr geldi ve Resulullah'ın yaptığının aynısını yaptı. Allah'a yemin ederim ki, ben de Resulullah'ın ve Ebû Bekr'in yaptıklarını yapmaya çalışıyorum ve yine Allah'a yemin ederim ki, o, 'Bizler miras bırakmayız' hadisini Resulullah'tan işitmişti. Ancak onun mirası fakir Müslümanlar ve müminler içindir' dedi."³¹

Bu olaydan daha sonra meydana geldiği anlaşılan bir diğer hâdiseyi konu edinen nakilde ise konu daha da aydınlığa kavuşmaktadır: "...Hız. Ömer'in yanında Osman, Abdurrahman b. Avf, Zübeyr ve Sa'd varken Ali ile Abbâs geldiler. Abbâs, 'Ey Müminlerin Emiri, benimle Ali arasında karar ver' dedi. Bunlar davalıydılar. Cemaat de, 'Evet, Müminlerin Emiri, aralarını bir karara bağla'

²⁵ "Fâtıma hasta yattığında Ebû Bekr, kendisini ziyaret etmek için izin istedi. Hız. Ali, Hız. Fâtıma'ya "Ebû Bekr kapıda bekliyor. İstersen ona izin ver" dedi. Hız. Fâtıma, "Bu senin hoşuna gider mi?" diye sordu. Hız. Ali, "Evet" deyince, Hız. Fâtıma izin verdi. Ebû Bekr de yanına girerek kendisinde özür diledi, konuşarak gönlünü aldı. Hız. Fâtıma da Ebû Bekr'den razı oldu ve ona hakkını helal etti." İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/27.

²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/29.

²⁷ Şevkî Ebû Halîl, *Fi't-târîhi'l-İslâmî* (Beyrut/Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1991), 234.

²⁸ Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1975), 266.

²⁹ Bk. Müslim, "Cihâd", 52 (No. 1759); Ebû Dâvud, "Harac", 18 (No. 2968-2969); Nesâî, "Kasmu'l-Fey", 1.

³⁰ Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-nadra*, 1/131; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/288; Ebû Halîl, *Fi't-târîhi'l-İslâmî*, 234.

³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/13.

deyince, Hz. Ömer o zaman, 'Arzı ve semayı ayakta tutan Allah'ın adıyla size soruyorum, Resulullah'ın, 'Bize mirasçı olunmaz, bıraktıklarımız sadakadır' dediğini biliyor musunuz?' dedi. İkisi, 'Evet' deyince, 'Allah, Resulüne bazı imtiyazlar vermiştir ki, ondan başkasına vermemiştir. Fey sadece Allah ve onun Elçisi içindir. Resulullah, Benî Nadir'in mallarını aranızda taksim etti. Allah'a yemin ederim ki, o kendisini size tercih etmedi, sadece bu mal kendisinde kaldı. Resulullah bundan da yine ehlinin nafakasını alır, geri kalanını beytu'l-mâl'a koyardı.' dedi."³²

Bu rivâyette de vurgulandığı gibi, Ali ve Abbâs bu arazilerin miras olmayıp Beytü'l-Mâl'e ait olduğunu reddetmekte, miras konumunda kabul ettiklerinden dolayı da aralarında sürekli ihtilaf çıkmaktadır. Bu durum, başkalarını da rahatsız edecek boyutlara ulaşmış, sahabe de bu sürüp giden çekişmelerden usanmışlardı. Hz. Ömer'in uygulaması, bu arazilerin miras olmadığı, Ali ve Abbas'ın görevli oldukları ve eğer vazifelerini gereğince yerine getiremeyeceklerse, arazileri geri vermelerinin lazım geldiğini hatırlatmaktı.

Fedek arazileri, Hz. Ömer döneminde de devlet arazisi statüsünü korumuştur. Gelirleri hususunda, Resulullah'ın uygulaması devam ettirilmiştir. Bu dağıtım işini, Halife adına Hz. Ali ve Hz. Abbâs yürütmüş ancak mesele, Hz. Ali ile Abbâs arasında sorun teşkil etmeye devam etmiştir.

Fedek'in mevcut statüsü Hz. Osman ve Hz. Ali'nin hilâfetlerinde de sürdürülmüştür.³³ Bu çerçevede Hz. Ali'nin de aynı uygulamayı devam ettirmesi dikkatimiz çekmektedir. İbn Şebbe'nin naklettiği rivâyet şöyledir: "Muhammed b. İshâk, Ebû Cafer Muhammed b. Ali'ye, 'Ali, Irak ve insanların işlerini üstlendiğinde 'yakın akraba payını' nasıl yaptı?' diye sordum. O, 'Ebû Bekr ve Ömer'in yaptığı gibi yaptı' dedi. Ben, 'Nasıl? Niçin? Siz diyordunuz ki!' dedim. O, 'Allah'a yemin ederim ki, bu onun görüşünden sâdır olmadı' dedi. Ben, 'Onu ne engelledi?' diye sordum. O, 'Allah'a yemin ederim ki, Ebû Bekr ve Ömer'e muhalefet ediyor, iddiasından çekindi' dedi."³⁴

Muâviye'nin hilâfetine gelindiğinde, Fedek arazîsi, ikta statüsüne alınır ki, İbnu'l-Kelbî yeni uygulamayı, "sünneti değiştirmek"³⁵ şeklinde değerlendirmektedir. İkta statüsü Ömer b. Abdilazîz tüm hisseleri toplayıp Hâşimoğullarına verinceye kadar sürer.³⁶

SONUÇ

Hz. Fâtıma, Fedek arazisi hususunda müteaddit olarak Hz. Ebû Bekr'den üç talepte bulunmuştur. Bunlar sırasıyla şunlardır:

- 1- Bu arazilerin kendisine, Allah Resulü tarafından hibe edildiği ve bu hibeye riâyet edilmesi,
- 2- Arazilerin Allah Resulü'nden kendisine miras kaldığı ve miras hükümleri muvacehesinde işlem yapılması,
- 3- Allah Resulü dönemindeki tatbikatın sürdürülebilmesi için Hz. Ali'ye görev vermesi.

³² Buhârî, "Ferâiz", 3, "Meğâzî", 14; Nesâî, "Fey", 1; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 5/287-289.

³³ Bk. Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 45.

³⁴ İbn Şebbe, *Kitâbu Târîhi'l-Medineti'l-Münevvere*, 1/217.

³⁵ Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 43.

³⁶ Bk. Belâzurî, *Fütûhu'l-buldân*, 44-45.

Hz. Ebû Bekr, Hz. Fâtıma'nın ilk talebini şahitlerin yetersiz oluşundan, ikinci isteğini, "Bıaktıklarımız sadakadır" şeklindeki hadise istinat ederek ve üçüncü isteğini ise büyük ihtimalle "otoritenin/yetkinin bölünmezliği" düşüncesiyle kabul etmemiştir. Hz. Ömer'in hilâfetinde ise, "hibe" talebi geri çekilmekle birlikte miras ve görevlendirme isteklerinin sürdüğü fakat meselenin herhangi bir şekilde halledilemediği anlaşılmaktadır. Hulefâ-i Râşidîn'in söz konusu arazilerden elde edilen gelirleri, kendi şahısları, aile ve yakınlarına harcadıkları, onlar için kullandıkları ya da mülkiyetlerine geçirdiklerine ilişkin hiçbir rivâyet bulunmamaktadır. Hz. Ali'nin de yönetimi sürecinde bu arazilerin hâlihazırdaki statüsünü devam ettirmesi, bu uygulamanın doğru olduğuna -siyaset itibariyle olsa dahi- kâni olduğunu göstermektedir.

Hz. Fâtıma'nın konuya dair isteklerinin reddedilmesinin, Hz. Ebû Bekr'le arasında bir dargınlık oluşturduğunda şüphe bulunmamaktadır. Fakat bu dargınlığın Hz. Ali-Hz. Ebû Bekr'in münasebetlerini menfi olarak etkilediği görülmemektedir. Bunun yanında hayatta olduğu süre içerisinde Hz. Fâtıma'nın meşru halife kabul ederek Hz. Ebû Bekr'e başvuruda bulunması, verdiği hükmü siyasî olarak sorgulanmaması gibi durumlar, sorunun hilâfet çerçevesinde ele alınmadığının göstergeleridir. Şiâ'nın tarih algısı ve yorumunun meseleyi kapital-iktidar münasebeti zeminine taşıma gayreti, tarihî uygulamayla, mezhebin teorisi arasındaki çelişki nedeniyle muteber verilerden yoksundur ve mezhebe ait kabullerin dışında geçerliliğe sahip olduğundan söz etmek imkân dâhilinde değildir.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzâk, b. Hemmâm es-Sanânî. *el-Mussannef*. thk. Habîburrahmân el-A'zâmî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, ts.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî. *Müsned*. 4 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Ahmed Emîn. *Fecru'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 11. Basım, 1975.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Fütûhu'l-buldân*. thk. Abdullah Üneys et-Tıbbâ' - Ömer Üneys et-Tıbbâ'. Beyrut: Müessesetü'l-Meârif, 1407/1987.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali. *es-Sünenü'l-kübrâ*. 10 Cilt. Beyrut: y.y., 1300.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîh*. 7 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Dehlevî, Ebû Abdilazîz Ahmed b. Abdirrahîm. *Muhtasar et-tuhfetu'l-İsnâ aşeriyya*. Arp. çev. Muhammed b. Muhyiddîn. thk. Muhibuddîn el-Hatîb. Mısır: y.y., 1373.
- Ebû Avâne, Ya'kûb b. İshâk el-Esferâinî. *Müsned*. thk. Eymen b. Ârif ed-Dımeşkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1998.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eşas. *Sünen*. thk., hşy., şrh. Bedreddin Çetiner. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Ebû Halîl, Şevkî. *Fi't-târîhi'l-İslâmî*. Beyrut/Dımeşk: Dâru'l-Fıkr, 1991.
- Ebû İsmail, Hammâd b. İshâk. *Tereketu'n-nebî (sas)*. thk. Ekrem Ziyâ Umerî. b.y.: y.y., 1404.
- Fayda, Mustafa. "Fey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/511-513. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Sosyal Açıdan İslam Tarihi*. İstanbul: y.y., 1991.
- Heysemî, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Hacer. *es-Sevâik fi'r-reddi alâ ehli'l-bida' ve'z-zındıka*. Kahire: y.y., ts.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh. *ed-Dürer fi ihtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer*. tlk., thrc. Mustafa Dîb el-Buğa. Dımeşk: y.y., 1984.
- İbn Hıbbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hıbbân b. Ahmed et-Temimî el-Büstî. *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbâru'l-hulefâ*. thk. Aziz Bek. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sakafiyye, 1407/1987.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Eyyûb el-Hımyerî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk., şrh. M. es-Sekkâ - İ. el-Ebyârî - A. Şelbî. 4 Cilt. Kahire: Dâru İbn Kesîr, ts.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureyşî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 14 Cilt. Mısır: y.y., 1932.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslim ed-Dineverî. *Te'vilü'l-Muhtelifi'l-Hadis (Hadis Müdafaası)*. çev. M. Hayri Kırbasoğlu. İstanbul: y.y., 1979.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. tkd. İhsan Abbâs. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer en-Numeyrî el-Basrî. *Kitâbu Târîhi'l-Medineti'l-Münevvere*. thk. F. Muhammed Şeltut. 4 Cilt. b.y.: y.y., ts.

- İbn Teymiyye, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn. *Minhâcu's-sünne fî nakdi kelâmi's-şîa ve'l-kaderiyye*. 4 Cilt. Bulak: y.y., 1321.
- İmâduddîn Halil. *İslâm Tarihi (Bir Yöntem Araştırması)*. çev. Ubeydullah Dalar. İstanbul: İnsan Yay., 1985.
- Mâlik b. Enes. *Muattâ*. thk. M. Fuâd Abdulbâkî. Kahire: y.y., 1951.
- Muhibbuddîn et-Taberî, Ebû Cafer Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed. *er-Riyâdu'n-nadra fî menâkibi'l-aşera*. tsh. M. Bedruddîn. 2 Cilt. Mısır: y.y., ts.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh*. thk., tsh., tlk. M. Fuâd Abdulbâkî. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinân b. Dînâr. *Sünen*. şrh. Suyûtî. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk (Târîhu't-Taberî)*. 8 Cilt. Kahire: y.y., 1939.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Musâ b. ed-Dahhâk. *Sünen*. thk., şrh. Ahmed Muhammed Şakir. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıd. *Kitâbu'l-Meğâzî*. thk., tkd. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 3. Basım, 1984.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebi'l-Ya'kûb b. Cafer b. Vehb b. Vâdıh. *Târîhu'l-Ya'kûbî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1412/1992.